

سازو کار باور و نحوه اعتلاء باور دینی در راهپیمایی اربعین

حمیدرضا آیت اللهی

چکیده:

این نوشتار از سه بخش تشکیل شده است. در بخش اول برخی سازوکارهای باورهای متعدد ما که اغلب غیر دینی هستند نشان داده می شود و نسبت آنها با واقعیت و استدلال و افت و خیز آنها بررسی اجمالی می شود. در بخش دوم صرفاً به ۲۲ عامل تقویت انواع باورهایمان می پردازیم. در بخش سوم مشخصاً به بررسی باورهای دینی می پردازیم و نشان می دهیم تمامی این عوامل ۲۲ گانه در راهپیمایی اربعین وجود دارد و نشان می دهیم که چگونه این موارد باعث اعتلای باورهای دینی ما می شود. مختصری از این مطلب در تاریخ ۲۷ مهرماه ۱۳۹۸ در برنامه تلویزیونی به مناسبت اربعین حسینی ارائه و پخش گردید. و در <http://www.telewebion.com/episode/2132980> قابل مشاهده است.

الف- سازو کار انواع باورها و شکل گیری و افت و خیز آنها:

زندگی و رفتار ما مشحون از باورهایی است که به بسیاری از آنها توجه نداریم. این باورها رفتارهای ما را در مواقع مختلف موجب می شوند. بخشی از این باورها، باورهای دینی ماست. در این بخش در نظر است تا مجموعه باورهای خود را تجزیه و تحلیل کنیم و ببینیم چه سازوکاری در تشکیل، تقویت یا تضعیف باورهای ما دخیل است؛ و چه ارتباطی می تواند بین باورها وجود داشته باشد؛ و نسبت آن را با سایر معرفت های خودمان اجمالاً بررسی کنیم. باورها ویژگی های زیر را دارند:

- ۱- کلیه ابعاد زندگی ما را باورها پر کرده اند و در بسیاری از موارد مبنای اعمال و رفتار ما هستند.
- ۲- یکی از مویدها یا معارض های باورها می تواند واقعیت ها باشند. ولی برخی مواقع واقعیت ها توان تغییر باورها را ندارند.
- ۳- در برخی موارد باورها مبتنی بر یک واقعیت نیستند.
- ۴- بسیاری از مواقع باورها علی رغم تعارض با واقعیت ها و حقایق، ولی سخت مقاومت می کنند و خود را حفظ می کنند. (مثل باور عده کمی به مسطح بودن کره زمین)
- ۵- استدلال می تواند در تقویت یا تضعیف باورها کمک کند ولی استدلال لزوماً تاثیر بر باور نمی گذارد.

- ۶- استدلال فقط تا اندازه ای می تواند در تقویت باور کمک کند و برای تقویت باور بسیاری عناصر دیگر نیز دخیل هستند.
- ۷- برخی باورها هیچ استدلال یا واقعیتی به عنوان پشتوانه خود ندارند (مثل باور به برتری یک تیم فوتبال بر تیم دیگر).
- ۸- باور شدت و ضعف پیدا می کند.
- ۹- برخی باورها در قبال باورهای دیگر پیروز می شوند یا شکست می خورند. یک نزاع جدی بین باورها وجود دارد.
- ۱۰- باورهای پیروز نیاز دارند همواره از قدرت مقابله با باورهای دیگر بهره مند تر بشوند و گرنه به افت می کنند.
- ۱۱- برخی مواقع نزاع بین باورها انسان را به استیصال و بی معنایی می کشاند و خسته می کند.
- ۱۲- باورها قابل ارزیابی هستند.
- ۱۳- همواره می توان به آسیب شناسی باورهایمان پرداختیم.
- ۱۴- راههایی برای ارتقاء باورهایمان وجود دارد و می توان بسیاری از باورهایمان را آسیب شناسی کرده در راه اصلاح آنها اقدام کنیم.

ب- عوامل تقویت انواع باورها:

در این بخش بطور اجمالی صرفاً به عواملی می خواهیم اشاره کنیم که می توانند در تقویت باورهایمان موثر واقع شوند. بدیهی است که عوامل تضعیف باورها و یا نحوه آسیب شناسی و اصلاح باورها باید در تحقیق دیگری مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در اینجا عناوین عواملی که باعث تقویت باورها می شوند بدون توضیحات آنها و صرفاً با اشاره به یک نمونه از آن به شرح ذیل است:

۱- مطابقت با واقعیت ها: مثل باور به حرکت زمین بدور خود و به دور خورشید که با واقعیت های تجربی سازگار است؛ یا باور به مرگ که در تجربه ما از واقعیت با آن مواجه بوده ایم.

۲- مفید بودن: مثل باور به نتیجه بخش بودن کشت و زرع؛ این باور گذشته از این که با واقعیت سازگار است اما فواید این باور ما را به پایبند بودن به این باور وادار می کند؛ یا باور به نماد پرچم برای یک کشور که علی رغم آن که پرچم به خودی خود از هیچ واقعیتی حکایت نمی کند ولی می تواند برای باور به انسجام ملی مفید و موثر باشد.

۳- سازگار بودن با معیارهای اخلاقی: مثل باور به لزوم کمک به هم نوع که ملاک های اخلاقی نیز آن را تایید می کند و این باور می تواند باعث رفتارهای ارزشمندی توسط ما گردد.

۴- ملازم بودن با لذت درونی: مثل باور به لذت با دوستان بودن؛ که همان لذت درونی، باور ما را به این مطلب می افزاید.

۵- یافتن انسجام درونی با سایر باورهای انسانی: اگر برخی باورها بتوانند با باورهای نهادینه شده در انسان سازگاری داشته باشند و باورهای دیگر دست رد به آنها نزنند موجب می شود این باور بخوبی در ما شکل گرفته و تثبیت شود؛ مثل باور به تلاش برای زندگی بهتر که با مجموعه ای از باورهای ما متلائم است. در مقابل اگر برخی باورها نتوانند سازگاری درونی با برخی باورهای دیگر ما پیدا کنند نزاع بین باورها رخ می دهد و در این نزاع برخی به نفع برخی دیگر کنار گذاشته می شوند.

۶- تایید باور از جانب گروه ها و افراد مرجع: مثل باور به موثر بودن تجویزهای پزشک برای برطرف شدن یک بیماری. از آنجا که به پزشک به عنوان مرجع عالم باور داریم در نتیجه به تجویزهای او نیز باور پیدا می کنیم. البته خود باور به پزشک نیز طی فرآیندی از مجموعه باورهای دیگر ناشی شده است.

۷- داشتن پشتوانه تاریخی: اگر باوری بارها در زمانهای گذشته تحقق یافته باشد بخاطر این پشتوانه تاریخی ما نیز به آن باور خواهیم داشت، مثل باور به مکافات عمل در زندگی دنیا؛ باور به وقایع تاریخی نیز می تواند از این سنخ باشد.

۸- برخاسته از مجموعه ای از باورها که کل جهان و کل زندگی را در برگیرد: مثل باور به نظم و قانونمند بودن عالم که درباره کل جهان است و مجموعه باورهای ما را تحت تاثیر قرار می دهد؛ یا باور به نوعی از معنا برای کل

زندگی. باور به وجود خداوند حکیم و خالق و همچنین باور به معاد از آنجا که کل جهان و کل زندگی ما را دربر می‌گیرند از این نوع هستند. در این نوع باور نقش باورهای دینی بسیار پر رنگ است.

۹- درگیری وجودی یافتن در باور یا پاسخ به دغدغه های وجودی انسان: مثل باور به قهرمان شدن، باور به نوعی موفقیت در زندگی که دغدغه های شخصی انسان را پاسخ می‌دهد.

۱۰- امید بخش بودن: مثل باور به ارزش تحصیل، که امید به نتایج آن ما را در باور به آن مصمم تر می‌کند؛ یا باور به مهدویت.

۱۱- ملازم بودن با احساسات یا باورهای متأثر از عوامل روانشناختی: مثل باور به بازیهای هیجانی که ملازمتش با هیجانها باور ما را به این نوع بازیها افزایش می‌دهد.

۱۲- برانگیزاننده بودن عشق و محبت درونی: مثل باور به کمک به هم نوع یا باور به خوب بودن افرادی که به آنها علاقه داریم؛ یا مثل باور به شخصیت های والا و ارزشمند در جامعه.

۱۳- ارتباط یافتن با سایر باورمندان: مثل باور به برتری آرمانهای یک حزب سیاسی در گرد هم آیی های حزبی.

۱۴- هم افزایی پیدا کردن با سایر باورمندان: مثل باور به پیشرفت کشور. با این که باور هر هم میهن با باورهای هم میهن دیگر متفاوت است ولی مشاهده این که باور هم وطن در جهت همان باور ماست ما را در باورهایمان قوی تر می‌کند.

۱۵- ملازم بودن باور به یک عمل و فعالیت انسانی: مثل باور پارتیزان ها به رنج و فعالیت در مبارزه مسلحانه یا انجام مناسک مذهبی در باورهای دینی.

۱۶- هزینه بر بودن و قبول و پذیرش هزینه های آن: مثل باور به کمک به سیل زدگان که پس از اختصاص قسمتی از مال شخصی برای این منظور، باور ما نسبت به آن بیشتر می شود و در اثر تکرار باورمندتر می شویم.

۱۷- داشتن مصداق واقعی و متعالی برای باور: مثل باور به مبارزه با امپریالیسم آمریکا با داشتن مصداق مهمی در این زمینه مثل چگوارا، یا باور به مبارزه با استعمار انگلیسی چون مصداق واقعی و متعالی همچون گاندی داشته است.

۱۸- مصداق متعالی باور، هزینه زیادی را برای باور داده باشد: مثل باور به مبارزه با آپارتاید، چون همچون نلسون ماندلا مصداق واقعی برای آن وجود داشته است و او برای این آرمان سالهای زیادی را در زندان به سر برده است.

۱۹- مویب بودن به رشد معنوی انسان: مثل باور به انجام مناسک معنوی در ادیان که معنویت را در انسان افزایش می دهد.

۲۰- فراگیر بودن: مثل باور به آرمان های کمونیسم در دوران اوج کمونیسم که مورد پذیرش بسیاری از مردم در اقصی نقاط دنیا و در کشورهای مختلف بود.

۲۱- مویب بودن به عشق به مصداق متعالی: رهبران و پیشتازان برخی باورها که مصداقی برای آن باور هستند در اغلب اوقات پیروی از راهشان را به مردمشان توصیه می کنند و مردم نیز آنها را می پذیرند ولی کمتر رهبر و مصداق برتر یک باور است که عشق شخصی زایل نشدنی را در دل پیروانشان برافروزد. اهل سنت پیامبر اکرم (ص) را کاملاً قبول دارند ولی برنامه ای برای پذیرش عاشقانه آن حضرت ارائه نمی دهند. این ویژگی بطور بارز در باور شیعیان به پیامبر و اهل بیتشان وجود دارد و برای پذیرش عاشقانه آنها اعمالی را دارند که گریه بر مصیبتهای آنها شمه ای از عشق شیعیان است.

۲۲- مویذ بودن عشق درونی به عشق به سایر باورمندان: باوری که اینگونه اعتلا پیدا کند چنان ریشه در اعماق جان انسان پیدا می کند که عوامل دیگر به هیچ وجه نمی تواند تا این حد باور را اعتلا ببخشد. بنظر می رسد برتری و شاید تنهاترین مصداق این نحوه تقویت باور در راهپیمایی اربعین اتفاق می افتد.

ج- باورهای دینی و نحوه اعتلای آن در راهپیمایی اربعین

مواردی که در بخش پیشین گفته شد مربوط به عوامل تقویت باورها در تمامی باورهای ماست. یکی از انواع این باورها باورهای دینی ماست. عوامل دخیل در باورهای دینی ما نیز همانند سایر باورها هستند و همانند موارد بیست و دوگانه فوق می توانند مورد تقویت واقع شوند. بدیهی است عواملی هم می تواند به تضعیف باورهای دینی ما بینجامد یا باورهای دینی ناصالحی را برای ما بوجود بیاورد، ولی در این قسمت در نظر نیست به این عوامل اشاره شود. زیارت و راهپیمایی اربعین مشحون از عوامل متعددی است که در تقویت و اعتلای باور دینی می تواند موثر واقع شود. در این بخش عوامل بیست و دو گانه فوق را درباره راهپیمایی اربعین بررسی می کنیم تا ببینیم چگونه تمامی عوامل فوق در این واقعه وجود دارد و به چه صورتی باعث تقویت و اعتلای باورهای دینی می شود:

- ۱- راهپیمایی اربعین متأثر از یک واقعیت تاریخی است که با جزئیات نقل شده است.
- ۲- چون راهپیمایی اربعین باعث انسجام اجتماعی شیعیان و مردم آزاده می شود فواید و آثار بسیاری دارد.
- ۳- راهپیمایی اربعین ناظر به بسیاری معیارهای اخلاقی مثل ایثار، صبر، نועدوستی و ظلم ستیزی است.
- ۴- راهپیمایی اربعین به شهادتِ اغلبِ کسانی که در آن شرکت کرده اند یک لذت درونی ایجاد می کند که غیرمعتقدان نیز به آن اقرار می کنند و شرکت در آن را برای داشتن این تجربه لذت بخش بر خود لازم دانسته اند.
- ۵- راهپیمایی اربعین با سایر باورهای شرکت کنندگان در آن، مثل باورهای فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی سازگار است و سایر باورها آن را نقض نمی کنند. البته برخی موارد ناسازگاری نیز وجود دارد که از موارد آسیب زا در این راهپیمایی است. جالب اینجاست که راهپیمایی اربعین در برخی موارد به تصحیح سایر باورهای انسان نیز مدد می رساند.
- ۶- راهپیمایی اربعین تایید های فراوانی را از جانب گروههای مرجع دینی همچون ائمه علیهم السلام و علما و مراجع داراست و این گروهها به آن توصیه موکد کرده اند.
- ۷- راهپیمایی اربعین پشتوانه تاریخی ۱۴۰۰ ساله دارد.
- ۸- راهپیمایی اربعین باورهای ما به خداوند و معاد را به عنوان باورهای به کل عالم و کل زندگی افزایش می دهد.

- ۹- راهپیمایی اربعین پاسخگوی برخی دل‌نگرانی‌های فردی و دغدغه‌های شخصی مخصوصاً در معنای زندگی است.
- ۱۰- راهپیمایی اربعین باورهای دینی ما را با امید دادن به آینده روشن در قیام امام مهدی علیه السلام در آخر الزمان تقویت می‌کند.
- ۱۱- راهپیمایی اربعین همراه دریایی از احساسات فردی است.
- ۱۲- راهپیمایی اربعین برانگیزاننده عشق به امام حسین (ع)، حضرت زینب (س) و یاران ایشان است که با گریه بر آنها جلوه‌ای از این عشق متجلی می‌شود.
- ۱۳- در راهپیمایی اربعین فرصتی پیش می‌آید که با سایر باورمندان همراه و مرتبط گردیم.
- ۱۴- در راهپیمایی اربعین هر باورمند در مواجهه حضوری با سایر باورمندان قرار می‌گیرد و با مواجهه‌های مکرر با رفتارهایی که متاثر از باورسایر باورمندان است هم‌افزایی در باورش ایجاد می‌شود.
- ۱۵- ادیان باورهای بسیاری را توصیه می‌کنند ولی اگر این باور صرفاً در حد باور نظری به یک امر الوهی باشد چندان عمیق نخواهد بود. به همین جهت مناسک دینی فعالیت‌هایی هستند که در سرزنده ساختن باور و تداوم آن به باورمند کمک می‌کنند. ولی مناسک دینی معمولاً مقید به باید و نباید‌ها هستند، اما اگر فعالیت دینی ضرورت نداشته باشد از سر محبت باشد (مستحب) باور عمیق‌تر خواهد شد. با اینکه در راهپیمایی اربعین امکان استفاده از وسایل نقلیه با رسیدن به کربلا وجود دارد فعالیت طاقت فرسای پیاده روی دهها کیلومتری عمیق‌ترین تاثیر را در باورهای دینی افراد خواهد داشت.
- ۱۶- راهپیمایی اربعین بیشترین هزینه‌ها را برای باورمندان ایجاد می‌کند بگونه‌ای که شرکت‌کنندگان از بسیاری هزینه‌های زندگی خود می‌زنند و یک سال اندوخته جمع می‌کنند تا بتوانند مشتاقانه هزینه‌های این راهپیمایی را متقبل شوند و ملتسانه بخشش داشته باشند.
- ۱۷- بعید است باوری همچون باور به امام حسین علیه السلام به عنوان برترین مصداق باور دینی بتواند مصداقی چنین متعالی از خود نشان دهد همانگونه که خود گاندی نیز الگو بودن امام حسین را تاکید می‌کند.
- ۱۸- بعید است مصداق متعالی باوری را بتوان پیدا کرد که همچون امام حسین علیه السلام برای باور دینی اش اینهمه هزینه داده باشد. خود و فرزندان و اصحاب و خانواده اش جان دادند و مشقت‌های بسیاری را متحمل شدند. قربانی شدن در راه خداوند بیشترین تاثیر را در باورهای دینی افراد ایجاد می‌کند.
- ۱۹- در راهپیمایی اربعین تجربه‌های معنوی عمیقی در شرکت‌کنندگان بوجود می‌آید که در سایر اعمال دینی شان چنین تجربه معنوی را نداشته‌اند.

- ۲۰- حضور میلیون ها باورمند از کشورهای گوناگون دنیا و از شهرهای بیشمار جهان با هم در این واقعه، فراگیری آن را متجلی می سازد که خود باعث اعتلای باور دینی شیعیان می گردد.
- ۲۱- در راهپیمایی اربعین، امام حسین (ع) فقط نقش پیشوایی را ندارند بلکه مردم عاشقانه این مصداق باور دینی را دوست دارند و سعی می کنند عشق خود را به ایشان به نمایش بگذارند.
- ۲۲- متعالی ترین ویژگی راهپیمایی اربعین این است که عشق به امام حسین (ع) تمامی افراد شرکت کننده در این مراسم را عاشق یکدیگر می کند. این نوع محبت میزبانان به مهمانان و مهمانان به میزبانان در هیچ کجای جهان نمونه ندارد لذا باعث می شود که برترین اعتلاء را به باورهای دینی افراد ببخشد.